

DOI: 10.31359/2411-5584-2021-46-3-39
УДК 330.131.5:005.942:334.7

О.С. МАРЧЕНКО

докторка економічних наук, професорка,
професорка кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків
e-mail: ol.mar4encko2011@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4761-9620>

О.В. ЯРМАК

кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри економічної теорії
та міжнародної економіки
Харківського торговельно-економічного
інституту Київського національного
торговельно-економічного університету,
Україна, м. Харків
e-mail: olgajarmak.09@gmail.com
ORCID: <http://www.researcherid.com/rid/O-2487-2016>

КОНСАЛТИНГ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ОСНОВИ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ¹

У статті на основі системного підходу розкрито об'єкт та предмет консалтингу економічної безпеки, його багатоаспектний зміст і напрями. Визначено та схарактеризовано основні види консалтингу економічної безпеки на основі таких критеріїв, як структура підприємства, його господарська діяльність та економічний потенціал, життєвий цикл, система економічної безпеки підприємства та цілі менеджменту безпеки. Розкрито послуговий комплекс консалтингу економічної безпеки, що включає

¹ Роботу виконано в межах цільової комплексної програми «Соціально-економічна модернізація України та формування інноваційної моделі розвитку» (номер державної реєстрації 0111u000961).

© Марченко О.С., Ярмак О.В., 2021. Стаття публікується на умовах ліцензії Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Статтю розміщено на сайті збірника: <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

складні та пакетні, операційні та стратегічні, упереджувальні, функціональні, антикризові, відновлювальні та модернізаційні консалтингові послуги.

Ключові слова: підприємство як господарська система, економічна безпека підприємства, система економічної безпеки підприємства, менеджмент безпеки підприємства, консалтинг економічної безпеки, об'єкт та предмет консалтингу економічної безпеки, комплекс послуг консалтингу економічної безпеки.

JEL Classification: D20, J28, L86, L20, L86, M10.

Постановка проблеми. В умовах сучасних трансформацій макро- та мікросередовища підприємницької діяльності під впливом глобальних та локальних факторів соціально-економічного розвитку, зумовлених техніко-технологічними новаціями Індустрії 4.0, цифровізацією бізнесу, ризиками та загрозами радикальних структурних зрушень національної економіки та міжнародного економічного простору, коронакризою, консалтинг економічної безпеки підприємств набуває значення одного з провідних видів професійної допомоги суб'єктам господарювання з розв'язання проблем забезпечення їхнього стабільного функціонування та розвитку.

У теперішній час практика надання консалтингових послуг із питань економічної безпеки підприємств, з одного боку, демонструє накопичення професійними консультантами знань та досвіду діяльності в цій сфері бізнес-консалтингу, що актуалізує його вивчення, аналіз та узагальнення. З іншого боку, консалтингу в цій сфері притаманна відсутність системного підходу до розв'язання проблем захищеності суб'єктів підприємницької діяльності, упровадження якого у сфері економічної безпеки є базовою умовою ефективності та сталого розвитку як підприємств, так і бізнес-консалтингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системний підхід до консалтингу економічної безпеки підприємств спирається на обґрунтування його концептуальних основ, що не знайшло ще належного рівня розкриття в сучасних наукових джерелах. Українські дослідники, серед яких І. Карпенко (I. Karpenko) [1], А. Кухарук (A. Kukharuk) [2], О. Ніфатова (O. Nifatova) [1], О. Олійничук (O. Oliynichuk) [3], О. Охріменко (O. Okrimenko) [2], В. Савіцький (V. Savitsky) [4], О. Широкопояс (O. Shyrokoroyas) [4; 5], зосереджуються на розкритті окремих аспектів змісту консалтингової діяльності в цій сфері, а саме:

– зумовленості консалтингу економічної безпеки потребами та цілями менеджменту підприємств, його ролі в удосконаленні управління захищеністю господарських процесів [1];

– специфіки консалтингу економічної безпеки як виду консультування з питань функцій і процесів управління [2];

– доцільності використання суб'єктами господарювання допомоги незалежних фахівців спеціалізованих консалтингових фірм із питань економічної безпеки [3];

– комплексності послуг консалтингу економічної безпеки підприємств [4; 5]. Оскільки управління підприємством є багатоаспектним, охоплює різні види та сфери його господарської діяльності та спрямовано на їхній захист, консалтинг економічної безпеки представлений великим спектром послуг, що є інтелектуальними ресурсами удосконалення управлінських функцій загалом та менеджменту безпеки зокрема.

Формулювання цілей. Метою статті є розкриття змісту та видів консалтингу економічної безпеки на основі обґрунтування системного підходу до професійної допомоги суб'єктам господарювання у забезпеченні захищеності їхнього стабільного функціонування та розвитку в умовах сучасних загроз та ризиків бізнес-середовища.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період характеризується значними втратами українського бізнесу, серед причин яких слід визначити зростання ризиків та загроз у підприємницькій діяльності в умовах посилення економічної нестабільності та карантинних обмежень, пов'язаних із коронакризою, що зумовило зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції, послуг, робіт, збитковість великої кількості підприємств. У першому кварталі 2021 р. частка збиткових великих та середніх підприємств складала за галузями: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – 67,7 %; тимчасове розміщування й організація харчування – 61,2 %; транспорт, сільське господарство – 50 %; складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 46 %; будівництво – 33,7 %. У галузі професійної, наукової та технічної діяльності, до якої належить бізнес-консалтинг, частка збиткових великих та середніх підприємств була 34 % [6]. За 2020 р. кількість малих підприємств зменшилася з 362,3 тис. до 355,7 тис. одиниць [7].

Посилення загроз та ризиків бізнесу дає підстави для визначення забезпечення економічної безпеки як першочергового завдання суб'єктів господарювання. Значна роль у формуванні ефективної системи захисту бізнесу від зовнішніх та внутрішніх загроз належить консалтингу економічної безпеки підприємств.

Обґрунтування концептуальних основ консалтингу економічної безпеки підприємств охоплює фундаментальний та актуальний рівні дослідження.

На фундаментальному рівні метою дослідження консалтингу економічної безпеки є визначення об'єкта, предмета та змісту консалтингової діяльності в цій сфері.

1. Підприємство як об'єкт консалтингу економічної безпеки.

Підприємство – це відкрита інтегративна господарська система, що характеризується певними цілями, структурою, взаємопов'язаними сферами та видами господарської діяльності, ресурсами, компетенціями, результатами та діє у зовнішньому середовищі, що може сприяти / перешкоджати його сталому розвитку, досягненню цілей бізнесу та реалізації інтересів його стейкхолдерів. Отже, захисту потребує цілісна господарська система, а не тільки її окремі елементи, види та сфери діяльності. Тому ефективний консалтинг економічної безпеки повинен базуватися на системному підході до розв'язання проблем захищеності підприємства.

2. Економічна безпека підприємств як предмет бізнес-консалтингу.

Зміст економічної безпеки підприємства є багатоаспектним, поєднує багато напрямів, видів, форм та заходів його захисту, що, певним чином, доводить аналіз його визначень у сучасних наукових джерелах [8–12]. Економічна безпека підприємства трактується так:

- захист підприємства як господарської системи від зовнішніх та внутрішніх загроз його сталому розвитку;
- комплексний процес забезпечення стабільного функціонування підприємства в середовищі бізнесу, якому притаманні певні загрози та ризики;
- захищеність / стан захищеності економічного механізму підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз. Слід визначити, що захищеність підприємства – це сутнісна ознака економічної безпеки, стан захищеності – це певний період життєвого циклу підприємства, який характеризується безпечним / небезпечним для нього станом;
- здатність підприємства, його керівників та менеджерів убезпечити господарську діяльність, виявити та подолати небезпечні для суб'єкта господарювання явища та процеси;
- ефективне використання ресурсів (потенціалу підприємства), що забезпечує досягнення цілей бізнесу, реалізацію економічних інтересів підприємства та його стейкхолдерів;
- цілеспрямований вплив керівників та менеджерів на умови та чинники безпеки функціонування та розвитку підприємства, що забезпечує стабільність та стійкість господарської діяльності.

Узагальнюючи сучасні підходи до визначення економічної безпеки підприємства, слід підкреслити такі її характеристики:

- стан захищеності господарської системи в певний період її функціонування та розвитку;
- процес убезпечення господарської діяльності підприємства, спрямований на досягнення цілей бізнесу та його стейкхолдерів;

– система цілей, напрямів, засобів та заходів діяльності з забезпечення стабільного функціонування підприємства.

Економічна безпека підприємства – це, по-перше, його захищеність як цілісної господарської системи від дестабілізаційного впливу різних загроз та ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища бізнесу, забезпечення якої базується на прогнозуванні, униканні та подоланні їхніх негативних наслідків у поточному та довгостроковому періодах.

Консалтингова компанія «Baker Tilly Ukraine» визначає двадцять найбільш значущих для підприємств бізнес-ризиків, серед яких ризик втрати конкурентної переваги, економічний, операційний, правовий, репутаційний ризику, ризик інновацій та ін. [13]. У звіті «Шукай таланти або програєш. Погляд керівників в Україні 2019» аудиторсько-консалтингової фірми «KPMG UKRAINE» – члена міжнародної мережі аудиторських компаній «KPMG International», визначено ТОП-5 загроз зростання компаній в Україні: це ризик, пов'язаний із браком кваліфікованих кадрів, регуляторний ризик, операційний ризик, ризик, пов'язаний із новими / підривними технологіями, ризик повернення до територіальності [14].

В умовах пандемії рейтинг загроз бізнесу змінився: у «KPMG 2020 CEO Outlook. Спецвипуск: COVID-19» до першої п'ятірки найбільших загроз розвитку бізнесу (липень / серпень 2020) включено людський капітал, ланцюжок поставок, повернення до територіалізму, проблеми довкілля / кліматичні зміни, кібербезпеку [15].

Діяльність із забезпечення економічної безпеки підприємства – це управління загрозами та ризиками господарської діяльності, ефективність якого визначається можливостями та здатностями менеджменту підприємства забезпечити безпеку його функціонування та розвитку. На думку керівного партнера «KPMG UKRAINE» А. Цимбала (А. Tsubal), 2021 р. остаточно розподілить бізнес на лідерів і аутсайдерів: на ринку залишаться тільки ті, хто зможе правильно оцінити ризики і пріоритети, а також збереже довгостроковий стратегічний фокус [16].

По-друге, захищеність підприємства є умовою ефективного функціонування господарської системи протягом усього її життєвого циклу, що зумовлює необхідність здійснення заходів із забезпечення економічної безпеки відповідно до специфіки кожної стадії – зародження, зростання, зрілості, занепаду, як у періоди стабільності (рівноваги) господарської системи, так і в періоди її трансформаційних змін та реструктуризації.

По-третє, економічна безпека підприємства залежить від можливостей та здатності його менеджменту забезпечити захист господарської діяльності, що є умовою ефективності, конкурентоспроможності бізнесу та досягнення

його цілей. Управління економічною безпекою – це комплексний процес цілеспрямованого впливу на функціонування та розвиток підприємства з метою забезпечення ефективного використання ресурсів для досягнення цілей бізнесу в умовах загроз та ризиків середовища (зовнішнього та внутрішнього) підприємницької діяльності.

По-четверте, важливим напрямом захисту підприємства як господарської системи є забезпечення корпоративної безпеки – узгодженості та реалізації інтересів зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів бізнесу [17].

Отже, економічна безпека підприємства як предмет консалтингу – це:

- захищеність від загроз та ризиків його стабільного функціонування та розвитку як цілісної господарської системи протягом життєвого циклу;
- стан, процес та система убезпечення господарської діяльності підприємства з метою реалізації економічних інтересів стейкхолдерів та досягнення цілей бізнесу.

Багатоаспектність змісту економічної безпеки підприємства зумовлює необхідність системного підходу як до її забезпечення, так і до бізнес-консалтингу.

Визначення об'єкта та предмета консалтингу економічної безпеки є основою обґрунтування змісту консалтингової діяльності в цій сфері професійної допомоги бізнесу.

3. Бізнес-консалтинг економічної безпеки – це:

1) професія, бізнес, сервіс, соціальна функція та процес, що орієнтовані на забезпечення підприємств спеціальними знаннями та інформацією, необхідними для захисту стабільного функціонування та розвитку господарської системи від негативного впливу загроз та ризиків підприємницького середовища в поточному періоді та в перспективі;

2) сукупність видів консалтингової діяльності – виробничого, фінансового, кадрового, інноваційного, інвестиційного, маркетингового, антикризового тощо, орієнтованих на убезпечення бізнесу;

3) комплекс консалтингових послуг із захисту підприємства як господарської системи;

4) складник управлінського консалтингу як професійної допомоги менеджменту бізнес-організацій у розв'язанні різних проблем управління їхнім функціонуванням. Оскільки управління підприємством є багатоаспектним, охоплює різні види та сфери його господарської діяльності та є спрямованим на їхню захищеність від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз та ризиків господарської діяльності, консалтинг економічної безпеки уособлено великим спектром послуг, що є інтелектуальними ресурсами удосконалення управлінських функцій загалом та менеджменту безпеки зокрема.

Системний підхід до визначення об'єкта, предмета та змісту бізнес-консалтингу економічної безпеки є концептуальною основою аналізу консалтингової діяльності в цій сфері на актуальному рівні, спрямованому на обґрунтування цілей, завдань, видів, послуг, технологій, моделей та результатів консалтингової діяльності як професійної допомоги в розв'язанні проблем захищеності суб'єктів господарювання.

На актуальному рівні дослідження концептуальних основ консалтингу економічної безпеки спрямовано на характеристику:

- 1) системи економічної безпеки підприємства, інтелектуальним ресурсом діяльності з формування та удосконалення якої є послуги бізнес-консалтингу;
- 2) комплексу послуг бізнес-консалтингу економічної безпеки.

Система економічної безпеки підприємства – це сукупність стратегічних і тактичних цілей, програм, заходів та засобів управління загрозами, що забезпечує захищеність підприємства від небезпек господарської діяльності та його здатність прогнозувати, упереджати та долати негативні наслідки їхнього дестабілізуючого впливу в поточному та довгостроковому періодах. Це «структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальної здатності протистояти їм у майбутньому» [18].

Система економічної безпеки підприємства інтегрує всі її підсистеми та елементи, від узгодженості та дієвості яких залежить її ефективність у цілому. Основні складники системи економічної безпеки підприємства відповідно до певних критеріїв їхньої класифікації відображено на рис. 1.

Слід підкреслити взаємозв'язок системи економічної безпеки підприємства і його антикризової діяльності: по-перше, криза підприємства є загрозою його економічній безпеці, що зумовлює необхідність здійснення антикризових заходів, спрямованих на запобігання кризовим ситуаціям та подолання їх. Захист підприємства від потенційних і реальних, поточних і стратегічних, загальних і локальних, зовнішніх і внутрішніх загроз кризових станів бізнесу забезпечується антикризовими програмами.

По-друге, досягнення високого рівня економічної безпеки підприємства є умовою запобігання його кризам, критерієм ефективності антикризової діяльності. Ураховуючи це, на нашу думку, антикризову діяльність підприємства слід визначити предметом консалтингу економічної безпеки, а його видом визначити антикризовий консалтинг.

Види, зміст, форми послуг бізнес-консалтингу залежать від стану, структури та ефективності системи економічної безпеки, цілей та завдань менеджменту безпеки підприємства.

Рис. 1. Основні складники системи економічної безпеки підприємства

Визначення видів бізнес-консалтингу економічної безпеки спирається на певні критерії їхньої класифікації:

1) структура підприємства: консалтинг економічної безпеки підприємства як цілісної господарської системи та його підрозділів;

2) господарська діяльність підприємства: консалтинг економічної безпеки господарської діяльності підприємства в цілому (комплексний консалтинг) та окремих її видів (предметний консалтинг) – виробничої, інвестиційної, фінансової, інноваційної, ринкової та іншої діяльності;

3) економічний потенціал підприємства: консалтинг економічної безпеки персоналу, виробничих фондів, інтелектуальної власності, клієнтської мережі, інформації, бази знань, інновацій тощо, а також консалтинг безпеки майна;

4) основні складники системи економічної безпеки підприємства: консалтинг виробничої, фінансової, ринкової, інформаційної, інтерфейсної, кадрової, силової та іншої безпеки підприємства та конкурентної розвідки (контррозвідки);

5) життєвий цикл підприємства: а) консалтинг економічної безпеки у періоди кризових станів (антикризовий консалтинг), стабільного функціонування, розвитку, трансформацій та ін.;

б) цілі управління економічною безпекою підприємства в певний період його функціонування: а) оперативний та стратегічний консалтинг економічної безпеки; б) консалтинг прогнозування, уникання, подолання дестабілізаційних для підприємства наслідків загроз та ризиків.

Послуговий комплекс консалтингу економічної безпеки підприємств охоплює послуги консультативного типу та послуги функції (аутсорсинг та власні дії), складні та пакетні послуги, надання усних, письмових та онлайн-консультацій, розроблення консультаційних проєктів, навчальний консалтинг.

Основні види та послуги консалтингу економічної безпеки підприємств відображено на рис. 2.

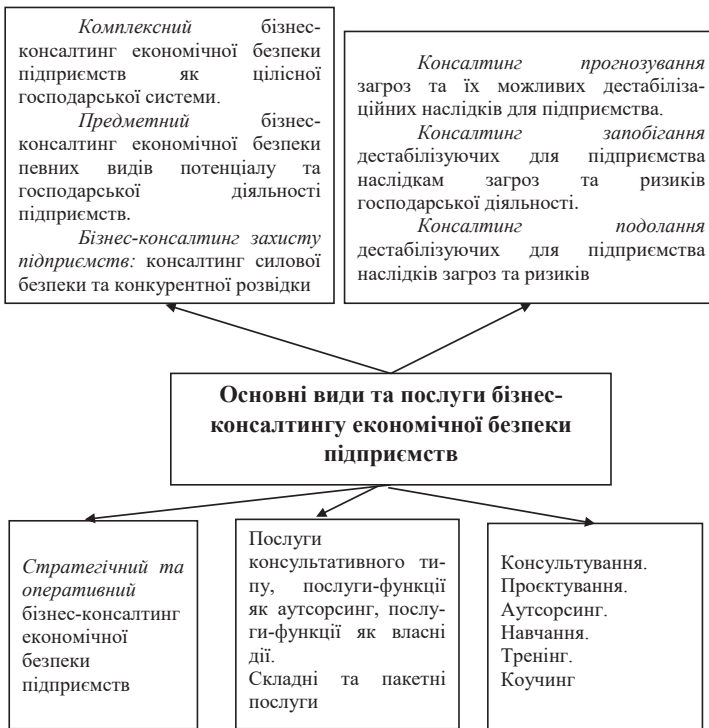

Рис. 2. Основні види та послуги бізнес-консалтингу економічної безпеки підприємств

Висновки. Обґрунтування концептуальних основ консалтингу економічної безпеки базується на системному підході до характеристики його об'єкта – підприємство як цілісна господарська система, предмета – система економічної безпеки підприємства, змісту бізнес-консалтингу, що поєднує ознаки інтелектуальної, підприємницької, сервісної та соціальної діяльності професійних консультантів.

Консалтинг економічної безпеки є підприємницькою діяльністю фахівців різних галузей знань із надання професійної допомоги підприємствам у розв'язанні проблем їхньої захищеності як господарських систем, що поєднує в єдиний комплекс різні види та послуги бізнес-консалтингу.

Відповідно до системного підходу основними характеристиками консалтингу економічної безпеки підприємств є такі:

1) консалтинг економічної безпеки є комплексом професійних послуг підприємствам, що включає:

– різні типи консалтингових послуг, а саме послуг консультативного типу, послуг-функцій як аутсорсинг, послуг-функцій як власні дії;

– складні послуги, що охоплюють різні консалтингові практики та види консалтингової діяльності – управлінський, фінансовий, маркетинговий, кадровий, юридичний та інший консалтинг;

– пакетні послуги, надання яких базується не тільки на знаннях із менеджменту безпеки організацій, а і з виробництва, економіки, фінансів, права, психології та ін.;

2) консалтинг економічної безпеки підприємств може бути:

– комплексним, охоплювати всі елементи системи забезпечення захищеності господарської діяльності підприємства;

– предметним – консалтинг економічної безпеки окремих складників системи; це консалтинг виробничої, фінансової, ринкової, правової та інших видів безпеки підприємств;

3) за цілями консалтинг економічної безпеки поділяється так:

– попереджувальний, орієнтований на запобігання загрозам та ризикам безпеки господарської діяльності підприємств;

– функціональний – професійна допомога в подоланні певних дисфункцій системи економічної безпеки в поточному періоді діяльності підприємства як господарської системи;

– антикризовий, що спрямований на подолання кризового стану системи економічної безпеки підприємств у цілому та її окремих складників;

– відновлювальний, завданням якого є професійна допомога в досягненні підприємством докризового рівня економічної безпеки;

– модернізаційний, орієнтований на вдосконалення системи економічної безпеки підприємства відповідно до нових вимог до її ефективності та умов її забезпечення;

4) за цілями та завданнями управління захищеністю підприємства – це оперативний та стратегічний консалтинг економічної безпеки.

Системний підхід до консалтингової діяльності у сфері економічної безпеки підприємств є основою обґрунтування ефективних заходів та інструментів забезпечення захисту суб'єктів господарської діяльності, їхнього стабільного функціонування та розвитку в умовах сучасних суспільних трансформацій та ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ніфатова О., Карпенко І. Консалтингові послуги в механізмі забезпечення економічної безпеки бізнесу. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні*: зб. ст. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (30 берез. 2017 р., м. Київ). Київ: КНУТД, 2017. С. 60–66. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/7236> (дата звернення: 18.06.2021).
2. Охріменко О. О., Кухарук А. Д. Міжнародний консалтинг: навч. посіб. Київ: НТУУ «КПІ», 2016. 184 с.
3. Олійничук О. І. Технологія діяльності аналітиків із питань економічної безпеки підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. Вип. 39. С. 201–206.
4. Широкопояс О. Ю., Савіцький В. В. Консалтингові послуги в сфері фінансово-економічної безпеки як об'єкт бухгалтерського обліку. *Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2019. №4, т. 1. С. 244–258.
5. Широкопояс О. Ю. Консалтингова послуга у сфері безпеки бізнесу як об'єкт бухгалтерського обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2019. Вип. 3. С. 82–90.
6. Фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності за січень – березень 2021 року. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2021).
7. Кількість підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.06.2021).
8. Небава М. І., Міронова Ю. В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2017. 73 с.
9. Ярова Ю. О., Артеменко Л. П. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київ. політех. ін-т»*. 2016. №13. С. 257–263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2016_13_39 (дата звернення: 18.06.2021).
10. Птащенко Л. О. Стратегічне та інноваційне забезпечення розвитку системи економічної безпеки підприємства: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2018. 320 с. URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/PolNTU/3087/%D0%A1%D0%86%D0%97%D0%A0%D0%A1%D0%91%D0%9F%20%D0%9F%D1%2%D0%B0>

%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 18.06.2021).

11. Салоїд С. В. Механізм управління економічною безпекою підприємства: теоретичний аспект. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київ. політех. ін-т»*. 2017. № 14. С. 250–254. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22347/> (дата звернення: 18.06.2021).
12. Сосновська О. О., Житар М. О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. *Облік і фінанси*. 2018. № 3 (81). С. 124–132. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/185262433.pdf> (дата звернення: 18.06.2021).
13. 20 бізнес-ризиків, про які завжди потрібно пам'ятати керівництву компанії. URL: <https://bakertilly.ua/news/id47793> (дата звернення: 18.06.2021).
14. Шукай таланти або програєш. Погляд керівників в Україні 2019. URL: <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2019/06/Global-CEO-Outlook-in-Ukraine-2019.pdf> (дата звернення: 18.06.2021).
15. KPMG 2020 CEO Outlook. Спецвипуск: COVID-19. URL: https://home.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2020/09/CEO-Outlook-Report-UA_Global.pdf (дата звернення: 18.06.2021).
16. Цимбал А. Три основні виклики для бізнесу. URL: <https://home.kpmg/ua/uk/blogs/home/posts/2021/01/novi-kryteriyi-uspikhu.html> (дата звернення: 18.06.2021).
17. Корпоративна безпека. Для власників бізнесу в сучасних умовах. Київ: Sidcon, 2018. 267 с.
18. Олешко Т. І., Пазюра Я. В. Формування системи забезпечення економічної безпеки на підприємстві. *Научный вестник Донбасской государственной машиностроительной академии = Науковий вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2017. № 3. С. 127–132.

REFERENCES

1. Nifatova, O., & Karpenko, I. (2017). Konsal'tynhovi posluhy v mekhanizmi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky biznesu [Consulting services in a mechanism for ensuring business security]. In *Aktualni problemy innovatsiinoho rozvytku klasterneho pidpryemnytstva v Ukraini: zb. st. za materialamy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (30 bereznia 2017 r., m. Kyiv) – Actual problems of innovative development of cluster entrepreneurship in Ukraine: a collection of articles based on the materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference (March 30, 2017, Kyiv)*. Kyiv: KNUTD. Retrieved from <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/7236> [in Ukrainian].
2. Okhrimenko, O. O., & Kukharuk, A. D. (2016) *Mizhnarodnyi konsal'tynh [International Consulting]*. Kyiv: NTUU [in Ukrainian].
3. Oliinychuk, O. I. (2020). Tekhnolohiia diialnosti analitykiv iz pytan ekonomichnoi bezpeky pidpryemstva [Technology of activity of analysts on economic security of the enterprise]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpryemstvamy – Economics and management of enterprises*, 39, 201–206 [in Ukrainian].
4. Shyrokoipas, O. Yu., & Savitskiy, V. V. (2019). Konsal'tynhovi posluhy v sferi finansovo-ekonomichnoi bezpeky yak ob'ekt bukhgalterskoho obliku [Consulting services in the field of financial and economic security as an accounting facility]. *Visnyk KhNAU im. V. V. Dokuchaieva. Seriya Ekonomichni nauky – Bulletin of KhNAU named after V. V. Dokuchaev. Economic Sciences Series*, 4, 1, 244–258 [in Ukrainian].

5. Shyrokopoiias, O. Yu. (2019). Konsal'tynhova posluha u sferi bezpeky biznesu yak ob'iekt bukhhalterskoho obliku [Consulting service in the field of business security as an accounting facility]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu – Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis*, 3, 82–90 [in Ukrainian].
6. *Finansovi rezultaty do opodatkovannia velykykh ta serednikh pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti za sichen-berezen 2021 roku.* (2021). [Financial results for taxation of large and medium enterprises by types of economic activity for January-March 2021]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
7. *Kilkist pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva 2020 rik.* (2021). [The number of enterprises by types of economic activity with a distribution of large, middle, small and microenterprises 2020]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. Nebava, M. I., & Mironova, Yu.V. (2017). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva [Economic security of the enterprise]*. Vinnytsia: VNTU [in Ukrainian].
9. Yarova, Yu. O., & Artemenko, L. P. (2016). Struktura ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v umovakh kryzy [Structure of enterprise economic security in crisis]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut» – Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»*, 13, 257–263. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2016_13_39 [in Ukrainian].
10. Ptashchenko, L.O. (2018). *Stratehichne ta innovatsiine zabezpechennia rozvytku systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: navchalnyi posibnyk [Strategic and innovative support for the development of the enterprise's economic security system: a manual]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. Retrieved from <http://reposit.nupp.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/PoltNTU/3087/%D0%A1%D0%86%D0%97%D0%A0%D0%A1%D0%91%D0%9F%20%D0%9F%D1%82%D0%B0%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
11. Saloid, S. V. (2017). Mekhanizm upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva: teoretychnyi aspekt [Mechanism of management of economic security of the enterprise: theoretical aspect]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU «KPI» – Economic Bulletin of NTUU «KPI»*, 14, 250–254. Retrieved from <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/22347/> [in Ukrainian].
12. Sosnovska, O. O., & Zhytar, M. O. (2018). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta oznaky zabezpechennia [Economic security of the enterprise: the essence and signs of provision]. *Oblik i finansy – Accounting and finance*, 3 (81), 124–132. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/185262433.pdf> [in Ukrainian].
13. *20 biznes-ryzykiv, pro yaki zavzhdy potribno pamiataty kerivnytstvu kompanii.* (n.d.). [20 business risks, which should always be remembered by the company's guidelines]. Retrieved June 18, 2021, from <https://bakertilly.ua/news/id47793> [in Ukrainian].
14. *Shukai talanty abo prohraiesh. Pohliad kerivnykiv v Ukraini 2019.* (2019). [Looking for talent or losing. View of the leaders in Ukraine 2019]. Retrieved from <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2019/06/Global-CEO-Outlook-in-Ukraine-2019.pdf> [in Ukrainian].

15. *KPMG 2020 CEO Outlook. Specvipusk: COVID-19.* (2020). [KPMG 2020 CEO Outlook. Specialties: COVID-19]. Retrieved from https://home.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2020/09/CEO-Outlook-Report_UA_Global.pdf [in Russian].
16. Tsybal, A. (n.d.). *Try osnovni vyklyky dlia biznesu [Three main challenges for business]*. Retrieved June 18, 2021, from <https://home.kpmg/ua/uk/blogs/home/posts/2021/01/novi-kryteriyi-uspikhu.html> [in Ukrainian].
17. *Korporativna bezpeka. Dlia vlasnykiv biznesu v suchasnykh umovakh.* (2018). [Corporate security. For business owners in modern conditions]. Kyiv: Sidcon [in Ukrainian].
18. Oleshko, T. I., & Paziura, Ya. V. (2017). Formuvannia systemy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky na pidpriemstv [Formation of a system for ensuring economic security in enterprises]. *Naukovyi visnyk DDMA – Scientific Herald of DSEA*, 3, 127–132 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.06.2021

Стаття пройшла рецензування 03.08.2021

Стаття рекомендована до опублікування 27.08.2021

О. С. МАРЧЕНКО

доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономической теории Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков

О. В. ЯРМАК

кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической теории и международной экономики Харьковского торгово-экономического института Киевского национального торгово-экономического университета, Украина, г. Харьков

КОНСАЛТИНГ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ОСНОВЫ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА

В статье на основе системного подхода раскрыты объект и предмет консалтинга экономической безопасности, его комплексное содержание и направления. Определены и охарактеризованы основные виды консалтинга экономической безопасности на основе таких критериев, как структура предприятия, его хозяйственная деятельность и экономический потенциал, жизненный цикл, система экономической безопасности предприятия и цели менеджмента безопасности. Раскрыт комплекс услуг консалтинга экономической безопасности, который включает сложные и пакетные, операционные и стратегические, упреждающие, функциональные, антикризисные, восстановительные и модернизационные консалтинговые услуги.

Ключевые слова: предприятие как хозяйственная система, экономическая безопасность предприятия, система экономической безопасности предприятия, менеджмент безопасности предприятия, консалтинг экономической безопасности, объект и предмет консалтинга экономической безопасности, комплекс услуг консалтинга экономической безопасности.

O. S. MARCHENKO

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Economic Theory Department, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

O. V. YARMAK

Ph.D. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory and International Economics, Kharkiv Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine, Kharkiv

**ECONOMIC SECURITY CONSULTANCY FOR ENTERPRISES:
CONCEPTUAL AND APPLIED BASICS OF THE SYSTEM APPROACH**

Problem setting. Under conditions of contemporary transformations in macro- and micro-environments of the entrepreneurial activity affected by global and local factors of socio-economic development stipulated by technical and technological novelties of the Industry 4.0, business digitalization, risks and threats of radical structural shifts in the national economy and international economic environment, and corona crisis, economic security consultancy for enterprises becomes one of the leading types of professional aid for economic entities, which aims at addressing problems of their stable functioning and development.

The conversation of conceptual and applied basics of economic security consultancy for enterprises is an important direction of a scientific discussion at an editorial office of the Collection of Scientific Papers «Economic Theory and Law» dedicated to discussing actual problems of the consulting activity under contemporary social transformations and threats.

Recent research and publication analysis. The system approach to economic security consultancy for enterprises relies on substantiating its conceptual basics, which have not been sufficiently disclosed in modern scientific sources. Scholars focus on disclosing certain aspects of the content of consultancy in this sphere, namely: conditionality of economic security consultancy by needs and goals of enterprise management, its role in improving the safety management of economic processes; specificity of economic security consultancy as a type of consultancy regarding functions and processes of management; complexity of services related to economic security consultancy for enterprises; expediency of seeking the assistance of independent professionals from specialized consulting firms concerned with economic security problems.

Paper objective. The article's objective is to reveal the content and types of economic security consultancy through substantiating the system approach to professional aid for economic entities aimed at ensuring safety of their stable functioning and development under contemporary threats and risks of a business environment.

Paper main body. Substantiating the conceptual basics of economic security consultancy for enterprises encompasses fundamental and actual levels of research.

At the fundamental level, a purpose of research is determining an object, subject, and the content of the consulting activity in this sphere.

An object of economic security consultancy is an enterprise being an open integrative economic system characterized by certain goals, structure, interrelated spheres and types of activities, resources, competencies, outcomes, which operates in an external environment. This may foster/impede its sustainable development, accomplishing goals of business, and meeting the interests of its stakeholders. Efficient economic security consultancy should be grounded in the system approach to solving problems concerned with enterprise security.

A subject of consulting is economic security of an enterprise. The content of this notion is comprehensive and combines numerous directions, types, forms, and measures for protecting an economic system. Economic security as a subject of consulting is the protection from threats and risks to the stable functioning and development of an enterprise as an integral economic system during the entire life cycle; the state, a process, and system for protecting the economic activity of an enterprise created to meet the economic interests of stakeholders and to accomplish goals of business. Comprehensiveness of the content of economic security at an enterprise stipulates the necessity for the system approach to ensuring security, as well as to business consultancy in this sphere.

Business security consultancy is:

- a job, business, service, social function, and process oriented towards ensuring a social function and process for providing enterprises with special knowledge and information being essential for protecting the stable functioning and development of an economic system from a negative influence of threats and risks of a business environment in a current period and in prospect;

- the essence of types of consultancy – production, financial, human resources, innovative, investment, marketing, anti-crisis, etc., which are oriented towards business protection;

- a complex of consulting services in protecting an enterprise as an economic system;

- a component of the managerial consulting as professional aid to management of business organizations in addressing various problems related to managing their functioning.

The system approach to determining an object, subject, and the content of business security consultancy is the conceptual basis for analysing the consulting activity in this sphere at the appropriate level directed towards characterising an economic security system of an enterprise. Business consulting services are an intellectual resource for activities in forming and enhancing an economic security system; disclosure of services in business security consultancy.

An economic security system of an enterprise is a set of strategic and tactic goals, programs, measures, and means for managing threats, which ensures the protection of an enterprise from threats of economic activity and its ability to prognosticate, prevent, and overcome negative implications of their destabilizing influence in the current period and in prospect. Types, content, and forms of business consulting services depends on the state, structure, and efficiency of an economic security system, objectives, and goals of enterprise security management.

Conclusion of the research. Economic security consultancy is the entrepreneurial activity of professionals from various fields of expertise aimed at providing professional aid to enterprises in solving problems of their protection as economic systems, which integrates different types of consulting activities and services. According to the system approach, the main features of economic security consultancy for enterprises are as follows:

a) economic security consultancy is a complex of professional services for enterprises, which includes:

- various types of consulting services, namely consultancy services, functional services such as outsourcing, and functional services such as own actions;

- complex services, which encompass various consulting practices and types of consulting activities – managerial, financial, marketing, human resources, juridical, etc. consultancy in the area of economic security;

- bundled services provided on the basis of knowledge in the organization security management, as well as in the production, economy, finances, law, psychology, etc.;

b) economic security consultancy for enterprises may be:

- complex one comprising all the elements of a system for providing the protection of an enterprise's economic activity;

- substantive – economic security consultancy of certain components of a system being consultancy regarding production, financial, market, legal, and other types of enterprise security;

c) according to objectives, economic security consultancy is divided into:

- preventive one oriented towards averting threats and risks to economic activity security of enterprises;

- functional one being professional aid in overcoming particular dysfunctions of an economic security system in the current period of the activity of an enterprise as an economic system;

- anti-crisis consulting oriented towards overcoming the crisis state of an economic security system at enterprises in general and its components;

- reproductive one, which aims at professional aid in achieving the pre-crisis level of economic security by an enterprise;

- modernization one oriented towards enhancing an economic security system of an enterprise in compliance with new requirements regarding its efficiency and conditions for ensuring it;

d) within the context of objectives and goals for the enterprise protection management, economic security consultancy may be split into operative and strategic ones.

Short Abstract for an article

Abstract. Drawing on the system approach, the authors have indicated an object and subject of economic security consultancy, its comprehensive essence, and directions. The authors have determined and characterized the main types of economic security consultancy, applying criteria such as the enterprise structure, economic activity and potential of an enterprise, a life cycle, economic security system of an enterprise, and objectives of security management. The article discloses a servicing complex in economic security consultancy, which includes complex and bundled, operational and strategic, preventive, functional, anti-crisis, reproductive, and modernization consulting services.

Key words: enterprise as an economic system, economic security of an enterprise, economic security system of an enterprise, enterprise security management, economic security consultancy, object and subject of economic security consultancy, complex of services in economic security consultancy.

Article details:

Received: 22 June 2021

Revised: 03 August 2021

Accepted: 27 August 2021

Рекомендоване цитування: Марченко О. С., Ярмак О. В. Консалтинг економічної безпеки підприємств: концептуальні та прикладні основи системного підходу. *Економічна теорія та право*. 2021. № 3 (46). С. 39–56. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-46-3-39>.

Suggested Citation: Marchenko, O. S., & Yarmak, O. V. (2021). Konsaltnyh ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv: kontseptualni ta prykladni osnovy systemnoho pidkhodu [Economic security consultancy for enterprises: conceptual and applied basics of the system approach]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 3 (46), 39–56. DOI: <https://doi.org/10.31359/2411-5584-2021-46-3-39>.